

Nr 262.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 4, 28, 33 och 108 regeringsformen samt § 70 riksdagsordningen; given Stockholms slott den 27 februari 1920.

Under återopande av bifogade i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlägga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 4, 28, 33 och 108 regeringsformen samt § 70 riksdagsordningen.

Regeringsformen.

§ 4.

Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhänte dock, i de fall, här nedanföre stadgas, under rättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare av den rena evangeliska läran. Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

§ 28.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenske män till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenkap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utländsk man nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till ämbeten och tjänster, varom ovan sägs, må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnämnas och befordras, dock att kvinna ej må utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning, 87 § 2 mom. stadgar.

Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

§ 33.

Konungen äger att i den ordning och under de villkor, som bestämmas genom särskild lag, stiftad i den ordning 87 § 1 mom. stadgar, genom naturalisation till svensk medborgare upptaga utländsk man eller

kvinnu. Sålunda naturaliserad utlänning njute samma rättigheter och förmåner, som infödd svensk medborgare, dock utan att kunna till ledamot av statsrådet utnännas.

§ 108.

Lagtima riksdag skall vart fjärde år, på sätt i riksdagsordningen sägs, förordna sex för kunskaper och lärdom kända personer att jämte justitieombudsmannen, som bland dem förer ordet, utöva vård över tryckfriheten. Dessa kommitterade, av vilka två, utom justitieombudsmannen, skola vara lagfarne, äge sådan befattning, att, i händelse någon författare eller boktryckare, innan tryckningen, själv överlämnar dem en skrift och begär deras yttrande, huruvida åtal därå, efter tryckfrihetslagen, kan ägas rum, skola justitieombudsmannen och minst trenne kommitterade, varav en lagfaren, ett sådant yttrande skriftligen avgiva. Förklara de däruti, att skriften må tryckas, vare då både författare och boktryckare från allt ansvar frie, och ligge det å kommitterade.

Riksdagsordningen.⁷

§ 70.

Lagtima riksdag skall vart fjärde år förordna sex för kunskaper och lärdom kända personer att, jämte justitieombudsmannen, som bland dem förer ordet, utöva vård över tryckfriheten. Dessa kommitterade, av vilka två, utom justitieombudsmannen, skola vara lagfarna, väljas medelst omröstning genom tjugufyra valmän, därav vardera kammaren inom sig utser tolv. Avgår mellan riksdagarna någon bland kommitterade, välja de övriga till det lediga rummet en behörig person.

GUSTAF.

Eliel Löfgren.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
UNDÉN,
THORSSON,
HOLMQUIST,
OLSSON.

Föredragande departementschefen, statsrådet Löfgren, anmälde det av särskilda sakkunniga den 14 februari 1920 avgivna »Betänkande och förslag i fråga om kvinnors tillträde till statstjänster. I. Kvinnors tillträde till fullmaktstjänster» innehållande förslag till ändrad lydelse av §§ 4, 17, 21, 27, 28, 96, 97 och 108 regeringsformen och §§ 68 och 70 riksdagsordningen.

Härvid anförde departementschefen till en början:

»Till fullgörande av det uppdrag, för vilket jag senare vill närmare redogöra, hava av mig efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 27 maj 1919

tillkallade sakkunniga numera avgivit ett betänkande, som till sin huvudsakliga del utgör en undersökning av frågan, i vilken omfattning kvinna bör äga tillträde till tjänstebefattningar av den natur, att Konungen å befattningen utfärdar fullmakt. Genom de sakkunniges (»kommitterades») framställning i denna del samt genom de principuttalanden, med vilka den avslutas, erhålles ingående kännedom om, huru frågan om kvinnans anställning i olika statstjänster av ovannämnda natur enligt de sakkunnigas mening bör i praktiken lösas. Det framgår därav, att de sakkunniga avsett att kvinnorna böra, med vissa angivna och i betänkandet motiverade undantag, erhålla möjlighet att vinna tillträde jämväl till berörda kategori av tjänster. I sådant syfte hava de sakkunniga funnit det vara angeläget att i främsta rummet undanröja de i grundlag förefintliga hindren för kvinna att över huvud taget kunna utnämnas till tjänstebefattningar av nyssnämnda natur; och hava de fördenskull i sådant avseende utarbetat och framlagt förslag till grundlagsändringar. Jag vill nu upptaga till behandling den principiella delen av de sakkunniges nyssberörda undersökning samt vad i övrigt äger samband med frågan om borttagande ur rikets grundlag av de stadganden, vilka förhindra kvinna att erhålla fullmaktstjänst.

Innan jag redogör för, vad de sakkunniga föreslagit i de delar, som alltså äro att behandla, torde jag få lämna en kortfattad framställning av vad i frågan tidigare förekommit. Jag kan därvid i huvudsak följa den redogörelse, de sakkunniga i sitt betänkande lämnat.

Frågan om förändrad gestalt av grundlagarnas stadganden om kvinnors tillträde till statstjänst har först under innevarande århundrade tilldragit sig större uppmärksamhet från statsmakternas sida. Att 1809 års grundlagsstiftare hyst den uppfattning, att kvinna rättsligen icke kunde erhålla högre statstjänst, står naturligtvis utom tvivel. I början av 1800-talet intog den svenska kvinnan en mycket oförmånlig ställning. Enligt allmän lag var hon omyndig till sitt giftermål och under äktenskapet var mannen hennes målsman; endast som änka ägde hon alltså samma rättsliga handlingsförmåga som man. På grund av den omyndighet, som vidlåde kvinna, fränkande lagstiftningen henne i vidsträckt mån rätt att idka handel och näring, och att för tidens uppfattning det skulle framstå såsom en rättslig omöjlighet att kvinna skulle kunna bekläda högre statstjänst, ligger i sakens natur. Fråga kan emellertid vara, om grundlagsstiftarna givit ett sådant uttryck at regeringsformens stadganden på förevarande område, att icke stadgandena skulle kunna tolkas i riktning av att kvinnor kunde utnämnas till högre stat-tjänst. I regeringsformen § 28, vilken innefattar

Historik.

huvudstadsgandet om Konungens rätt att utnämna ämbetsmän, föreskrives: »Konungen äger att i statsrådet utnämna och beforda infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenkap, att konungen fullmakter dära utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum.» Vid första påseendet får man det intrycket att under ordet »män» bör förstås endast manliga personer, men studerar man grundlagarna i övriga delar samt tidens lagstiftning för övrigt, finner man att »man» ej sällan står i neutral betydelse (man eller kvinna). Såsom belägg härför har konstitutionsutskottet vid 1919 års riksdag framhållit att i § 86 av regeringsformen utsäges att »med tryckfrihet förstås varje svensk mans rättighet att — —» samt att i 1734 års lag förekomma uttryck såsom »i annan mans hand», »trovärdiga mäns vittnesbörd» o. s. v.

1904 års
riksdag.

Spörsmålet om tolkningen av § 28 regeringsformen i berörda hänseende kom före vid 1904 års riksdag i samband med den läroverksreform, som detta år beslutats. Reformen innefattade bland annat en överflyttning från domkapiteln till Kungl. Maj:t av rätten att utnämna läroverkslärare, varigenom lärarna kommo att falla under bestämmelserna i § 28 regeringsformen. Det samband, i vilket frågan om tolkningen av § 28 regeringsformen vid riksdagen förekom, framgår av följande redogörelse i de sakkunnigas nu föreliggande betänkande.

»Med anledning av propositionen i läroverksfrågan väcktes tvenne lika lydande motioner i första kammaren av hr *Filip Boström* och i andra kammaren av hr *Carl Lindhagen* angående skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t efter utredning täcktes bland annat vidtagna erforderliga åtgärder för utvidgande av kvinnans rätt att i likhet med man vinna befordran till lärarbefattningarna vid de allmänna läroverken. Det särskilda utskottet tillstyrkte i huvudsak propositionen samt anmärkte i sammanhang med sitt avstyrkande av motionärernas förslag att den av dem väckta frågan tillhörde de spörsmål, vilkas lösning ingalunda stode i något nödvändigt sammanhang med den föreslagna omorganisationen av de allmänna läroverken. Vid ärendets behandling i första kammaren framhöll hr E. Trygger, att frågan om den akademiskt bildade kvinnans ställning berördes av den tolkning man givit § 28 regeringsformen. Talaren påpekade, att hos regeringen några år tidigare gjorts gällande den tolkningen, att befattningar, som konungen tillsatte i statsrådet, icke kunde anförtros åt kvinnor utan blott åt män, och man gick så långt i det speciella fallet, att man ansåg, att detta hindrade en kvinna icke blott att utnämnas till en sådan befattning utan även till att förordnas att upprätthålla densamma. Detta senare ansåg talaren vara en misstolkning av § 28 regeringsformen. Då det däremot gällde utnämning

vore saken tvivelaktig, och grundlagens ordalag talade för att kvinna icke kunde av konungen utnännas. Då det väl icke på allvar kunde sättas i fråga, att tillsättningen av samma befattning skulle ske på ett sätt, när fråga vore om man, och på ett annat, när fråga vore om kvinna, hoppades talaren att regeringen framkomme med förslag om ändring av § 28 regeringsformen, ty annars hade kvinnan kommit i en synnerligen olycklig ställning genom riksdagens samma dag fattade beslut att utnämning till lärartjänster hädanefter skulle ske av Kungl. Maj:t i statsrådet. Med anledning av detta yttrande uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet önskvärdheten av en sådan ändring av § 28 regeringsformen att icke kvinnor vore av grundlagen hindrade att söka och utnännas till sådan befattning samt framhöll, att tills denna ändring hunnit ske dessa lärarinnor kunde tills vidare erhålla förordnande av den nyinrättade överstyrelsen med rätt för dem att hos Kungl. Maj:t besvära sig över överstyrelsens beslut. Utskottets hemställan blev sedermera av riksdagen bifallen.»

Frågan om ändring av § 28 regeringsformen kom sedermera före vid 1905 års lagtima riksdag samt vid riksdagarna 1907 och 1909. För den behandling frågan då erhöll får jag även anföra redogörelsen i betänkandet.

»Den av hr Trygger framkastade tanken på ändring av § 28 regeringsformen upptogs vid 1905 års riksdag uti en av honom i första kammaren väckt motion, vari föreslogs ett tillägg till nämnda paragraf av innehåll, att till lärarbefattningar vid de allmänna läroverken och vid universiteten, de teologiska lärartjänsterna vid de sistnämnda likväl undantagna, såsom ock till lärar- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarbefattningar må i den ordning, som ovan sagts, utnännas och befordras även infödda svenska kvinnor. I motiveringen till detta förslag lämnade motionären en redogörelse för de åtgärder, som av statsmakterna dittills vidtagits för beredande av möjlighet för kvinnor till anställning i statens tjänst. I samband med omnämmandet av 1866 års riksdagsskrivelse med begäran om rättighet för kvinnor att avlägga vissa akademiska kunskapsprov, erinrade motionären, att riksdagens helt naturliga avsikt härmed varit, att de avlagda proven sedan också inom vissa gränser skulle för kvinna medföra möjlighet till anställning i statens tjänst. Enligt dåvarande bestämmelser kunde emellertid kvinna endast i mycket ringa utsträckning komma i åtnjutande av de fördelar, som dylik kompetens medförde för män. De kvinnor, som avlagt examen inför medicinsk fakultet, hade länge varit hänvisade till blott enskild praktik. En ändring härutinnan medförde emellertid kungl. kungörelsen den 6 november 1903 och den ökade möjlighet, som härigenom uppstått att använda kvinnliga läkare, hade redan tagits i bruk. Vad beträffade de

1905 års
riksdag.

kvinnor, som avlagt kompetensprov inom filosofisk fakultet, hade även de egentligen varit hänvisade till de anställningar, de kunnat få i privat tjänst. Den nya läroverksstadgan öppnade emellertid möjlighet för kvinna att inom samskolorna erhålla anställning, men dessa underordnade befattningar kunde icke rimligtvis fylla de anspråk, som kvinnor med fullständig adjunkts- och lektorskompetens med skäl kunde uppställa. Om möjligt ännu sämre ställde sig frågan om kvinnors anställande vid universiteten. Endast i mycket ringa omfattning kunde kvinnor vinna någon anställning vid universitetsbiblioteken, vid kungl. biblioteket eller vid riksarkivet, — allt anställningar, som dock finge anses för kvinnor lämpliga. Vad beträffar kvinna, som avlagt kompetensprov inför juridisk fakultet, vore hon som bekant utesluten från flertalet befattningar, vartill av henne avlagda kompetensprov skulle berättiga en man.

I utlåtande över denna och en i andra kammaren av hr *F. Zetterstrand* under återopande av hr Tryggers motivering väckt likalydande motion. förklarade *konstitutionsutskottet*, att det i och för sig intet hade att invända mot syftet i motionärernas förslag, vilket kunde anses naturligt ansluta sig till den utveckling, som å ifrågavarande område dittills ägt rum. De befattningar, som av motionärerna avsågos, vore ock otvivelaktigt av den art att kvinnor lämpligen skulle kunna till dem lämnas tillträde. Kvinnornas förmåga och duglighet inom dessa fack torde numera vara prövade och erkända. Om lärarbefattningarna vid de allmänna läroverken komme att göras till föremål för Kungl. Maj:ts utnämningssrätt, torde en grundlagsändring i den riktning motionärernas förslag angåve vara av särskilt behov påkallad. Utskottet hade emellertid icke kunnat ansluta sig till förevarande förslag med den avfattning, motionärerna givit detsamma. Genom bifall till detta förslag skulle ett alltför vittomfattande medgivande i avseende å kvinnas befodringsrätt till ifrågavarande tjänster i grundlagen inrymmas. Så hade inom utskottet betänkligheter yppats, huruvida provinsial- och särskilt militärläkarbefattningar vore av den beskaffenhet, att kvinnor borde ifrågakomma vid deras besättande, liksom ock någon tvekan rått, om kvinnor borde befodras till lärarbefattningar vid de allmänna läroverken med skyldighet att meddela undervisning i dessa läroverks högsta klasser. Att i grundlag angiva de ämbeten och tjänster, till vilkas innehavare kvinnor kunde av Kungl. Maj:ts utnämnas, hade icke synts utskottet lämpligt, utan borde endast i grundlagen medgivande stadgas, att Kungl. Maj:t må kunna till ifrågavarande tjänster befodra kvinnor i enlighet med de grunder, som av konung och riksdag gemensamt fastställas. Dessa grunder borde an-givas antingen genom allmänna lagbestämmelser — t. ex. stadganden an-gående gift kvinnas behörighet att i statstjänst befodras och användas —

eller ock genom andra föreskrifter — t. ex. om särskilda ämbeten och tjänster, till vilka kvinna skulle äga behörighet eller möjligen företräde, om kvinnas pensionering m. m. — som av konung och riksdag samfällt beslutas. Utskottets förslag medförde helt visst därjämte den fördelen, att kvinnornas tillträde till tjänster av förevarande slag såmedelst lättare kunde lämpas efter olika tiders förhållanden och krav samt tillgång på kvinnliga arbetskrafter inom olika områden. Dessa särskilt fastställda grunder rörande kvinnas befordringsrätt i förening med stadgandet i § 28 regeringsformen komme vidare att innebära verklig trygghet för kvinnas ställning med avseende å befordringar till vissa ämbeten och tjänster, i det att den allmänna befordringsgrundsatsen angående skicklighet och förtjänst skulle endast med iakttagande av de villkor och föreskrifter, som i vederbörlig ordning av konung och riksdag gemensamt beslutats, bliva lika tillämplig å kvinnor som å män. Utskottet ansåg sig därjämte böra föreslå, att bestämmelsen om kvinnas befogenhet att utnämnas till lärartjänster måtte komma att gälla ej blott, som av motionärerna ifrågasatts, lärarbefattningar vid de allmänna läroverken och vid universiteten, utan även lärartjänster vid andra statens läroanstalter. Sju av andra kammarens ledamöter i konstitutionsutskottet ville hava det av utskottet föreslagna uttrycket »med tillämpning av grunder, som av konung och riksdag gemensamt fastställas», förändrat till »med tillämpning av grunder, som fastställas i särskild av konung och riksdag samfällt stiftad lag eller i samband med statsregleringens uppgörande bestämmas».

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren, medan varken detta förslag, motionerna eller reservationen lyckades vinna andra kammarens bifall.

Det sålunda fallna förslaget återupptogs, ehuru i något förändrad form, vid 1907 års riksdag. I särskilda motioner hemställde då *hrr Trygger* och *Knut Kjellberg*, att riksdagen måtte antaga att vila till vidare grundlagsenlig behandling sådan ändring av § 28 i regeringsformen att »till lärarbefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska lärartjänsterna vid universiteterna likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarbefattningar må i den ordning, som ovan sagts, och med tillämpning av grunder, som av konungen och riksdagen godkänts, kunna utnämnas och befordras även infödda svenska kvinnor.» I motiveringen till hr Tryggers motion, till vilken motivering jämväl hr Kjellberg hänvisade, upprepades i huvudsak de skäl, som anförts i den år 1905 väckta motionen samt påpekades bland annat, att den tid, som förflutit efter frågans senaste behandling inom riksdagen, icke jävat behovet av en grundlagsändring i den riktning, som motionen angivit.

Konstitutionsutskottet förklarade, att det intet hade att erinra mot kvinnas anställande i statstjänst i den utsträckning, som sålunda ifrågasatts, samt ansåg det vara av vikt att jämväl åt de kvinnliga krafter, som vore skickade att utöva en gagnarik verksamhet å ifrågavarande områden av statsförvaltningen, bereddades möjlighet att vinna anställning i statens tjänst. Beträffande gift kvinnas befogenhet att bekläda vissa av ifrågavarande befattningar hade dock inom utskottet starka betänkligheter uttalats. Lika litet som enligt utskottets uppfattning i grundlagen borde närmare angivas de tjänstebefattningar, vartill kvinnor må kunna av konungen utnämnas, lika litet hade utskottet funnit det böra lämpligen ifrågakomma att i grundlagen inrymma särskilda bestämmelser angående gift kvinnas behörighet därutinnan. Utskottet vore nämligen förvissat om att detta spörsmål komme under noggrann omprövning för varje särskilt slag av sådana statstjänster, som i det föreliggande förslaget avsåges. Då vidare de betänkligheter, vilka gjorts gällande mot den av 1905 års konstitutionsutskott föreslagna avfattningen, genom motionärernas formulering av grundlagsstadgandet blivit undanröjda, hemställde utskottet om bifall till motionerna. Mot detta utskottets utlåtande reserverade sig åtta av utskottets ledamöter. Fem av dessa förmenade, att föreskriften att i rikets grundlag endast de ändringar skulle förekomma, som vore högst nödiga eller nyttiga, icke uppfylldes av det föreliggande förslaget, allra minst i dess dåvarande synnerligen outhärdliga skick. Ifrågavarande reservanter anförde vidare, att åtskilliga av de befattningar, som det avsågs att öppna för kvinnor, såsom exempelvis militärläkar- och provinsialläkarbefattningar, icke lämpade sig att av kvinnor utövas. En annan reservant ville icke biträda utskottsförslaget, i vad det avsåge dessa båda slag av läkartjänster samt lärarbefattningar utom universiteten, och en reservant ansåg, att i motiveringen bort angivas, att som befodringsgrund avseende jämväl finge fästas vid de sökandes lämplighet för den sökta platsen med hänsyn till deras kön.

Vid ärendets behandling i kamrarna utvecklade reservanterna närmare de skäl, som föranlett dem att anmäla avvikande mening till utskottsbetänkandet. En talare anförde sålunda i första kammaren, att vad som föranlett honom yrka avslag å utskottets förslag först och främst vore hans åsikt, att det som droge kvinnan ut från familjen och hemmet, som gjorde henne mindre mottaglig för vad som egentligen skulle vara hennes uppgift i världen, allt sådant kunde icke i oinskränkt mått tillåtas henne utan att staten måste reagera däremot. Det kunde vidare icke vara lyckligt för staten att de, som egentligen skulle vara familjens försörjare och uppbära familjen, allt mer och mer såge sina möjligheter kringskurna. En annan talare reagerade bland annat mot den uppfattningen, att ämbetena i främsta rum-

met voro till för att skaffa levebröd åt de enskilda samt påpekade, att de i första rummet vore till för att staten på bästa sätt skulle få sina förvaltningsfunktioner fullgjorda. Talaren påpekade, att erfarenhet saknades huruvida kvinnans verksamhet vid ifrågavarande befattningar varit särskilt gagnelig, medan däremot erfarenheter finnes, som visade, att betänkligheter måste resas däremot, betänkligheter från synpunkten av kvinnans bristande fysiska uthållighet i jämförelse med mannens och till följd därav bristande likställighet med mannen. Talaren framhöll vidare, att ärendet befunde sig i ett outrett skick och ansåg riktigare först verkställa en utredning och sedan ändra grundlagen samt påpekade, att en dylik utredning kanhända komme att giva vid handen, att kvinnan med lika mycken rätt och lika mycket — eller litet — skäl kunde göra anspråk på andra ämbeten och då skulle man ändra grundlagen för andra gången i samma sak.

Utskottets hemställan att riksdagen såsom vilande måtte antaga den föreslagna ändringen i § 28 regeringsformen lyckades denna gång vinna båda kamrarnas bifall. Efter verkställda nyval till andra kammaren biföllo sedermera båda kamrarna år 1909 utan diskussion och votering det vilande grundlagsändringsförslaget.»

Genom den ändring av § 28 regeringsformen vilken, sedan konungen sanktionerat det av riksdagen beslutade förslaget, år 1909 ägde rum, har tydligen paragrafen erhållit en lydelse, som utesluter, att kvinnor skulle kunna befordras till andra tjänster, vilka Kungl. Maj:t tillsätter genom fullmakt, än dem, som särskilt i paragrafen uppräknas. Fråga om utvidgning av kvinnas befogenhet att erhålla fullmaktstjänst eller om fullständigt borttagande av de hinder, grundlagarna uppställa för kvinna att erhålla sådan tjänst, kom emellertid icke före förrän vid 1919 års lagtima riksdag. I en inom andra kammaren väckt motion hemställde herr *E. Moberger*, »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådana ändringar av regeringsformen, att de hinder denna grundlag uppställer för kvinnor att bekläda statstjänster måtte undanröjas; samt att därvid särskilt måtte iakttagas, att intet grundlagsenligt hinder längre måtte kvarstå för svensk kvinna, som bekänner den rena evangeliska läran, att bekläda prästämbete inom svenska kyrkan eller teologisk lärartjänst vid universiteten.»

Till stöd för denna hemställan anförde motionären bland annat följande. Genom författningsreformen skulle kvinna bliva likaberättigad med man i fråga om rätt och ansvar vid avgörandet av kommunens och statens angelägenheter och enligt lagberedningens förslag till giftermålsbalk skulle kvinna erhålla även inom äktenskapet en med man fullt jämbördig ställning. Samhället vore sålunda redo att fullt ut giva kvinnan vad henne tillkomme

1919 års
riksdag.

som medborgare och maka. Ett område återstode, där de na likställighet ännu ej vore erkänd: rätten att bekläda statsämbeten. Utvecklingen ginge dock även här oemotståndligt i samma riktning som i fråga om kvinnans ställning som medborgare och maka, nämligen här mot likställighet mellan de båda könen. Ett vittnesbörd härom vore bland annat 1909 års grundlagsändring och 1918 års lagtima riksdags beslut angående utvidgad behörighet för kvinna till befattningar vid statens läroanstalter. Ännu återstode emellertid flera grupper av statstjänster, vilkas besättande med kvinnor vore grundlagsenligt omöjligt med nuvarande lydelse av § 28 och vissa andra bestämmelser i regeringsformen. Dock hade kvinnan redan på många områden visat sin kompetens för statstjänst. Särskilt hade den gångna kristiden såväl i vårt land som framförallt i de krigförande länderna visat kvinnornas användbarhet för att inte säga oumbärlighet vid samhällsfunktionernas uppehållande. Helt säkert låge framtidslinjen här liksom i fråga om medborgarrätten att söka i kvinnans principiella likställighet med mannen. Det torde ej kunna dragas i tvivelsmål, att hon med röstsedelns tillhjälp förr eller senare komme att tillkämpa sig den rätten, men det vore mannen värdigare att, då han nu frånträdde sin privilegierade ställning som medborgare, erkänna kvinnans rätt till likställighet med avseende å ämbeten. Det kunde ej vara för samhället hälsosamt, att härom upptoges en kamp mellan könen. Mannens nederlag i den striden måste på förhand vara givet, då han ej kunde åberopa några allmängiltiga rättsgrunder för sin självskapade förmånsställning. Grundlagens stadgande om »förtjänst och skicklighet» såsom enda befodringsgrund borde härvid vara normerande. Det betydde, att ej kvinnans egenskap av kvinna utan endast hennes kompetens skulle vara det avgörande vid bestämmandet av hennes tillträde till statstjänster. Hon borde således i princip ha samma rätt till fri och öppen tävlan om statstjänster som mannen. En dylik princip syntes betingad ej blott av kvinnans utan även av statens intresse. Det klagades i denna tid mycket över flykten ur statstjänsten och över svårigheten att få vissa statstjänster besatta med kvalificerat folk. Vad vore då naturligare än att öppna tillträdet i vidsträcktare mån även för kvinnor? Det måste anses oegentligt, att staten lämnade kvinnan tillfälle att förvärva samma teoretiska kompetens för statsämbeten som mannen, men sedan vägrade henne att draga samma frukter av sin utbildning som denne. Ett fullföljande av 1909 års reform med avseende på kvinnas rätt till statstjänst torde sålunda böra erkännas vara av förhållandena påkallat. Det naturliga syntes vara att ur § 28 regeringsformen borttaga alla inskränkingar i kvinnas rätt till statstjänst och överlämna det närmare reglerandet av dessa förhållanden åt speciallagstiftning. Att kvinna ej kunde komma i fråga t. ex. för rent militära befattningar, torde ligga i sa-

kens natur och vara så självklart, att något stadgande därom ej behövde intagas i grundlagen, lika litet som det behövdes grundlagsskydd för att hindra männen att intaga sådana platser i samhällslivet, som lämpligen förbehållas kvinnorna.

Att åtminstone principiellt medgiva kvinna rätt till befattningar inom den administrativa och judiciella förvaltningen torde numera på de flesta håll ej möta något större motstånd. Något annorlunda låge saken beträffande de teologiska lärartjänsterna vid universiteten och de prästerliga tjänsterna. Vad de teologiska lärartjänsterna anginge, syntes ingen anledning förefinnas att utesluta kvinna från dem, om hon annars besuttede erforderlig vetenskaplig kompetens, såvida de befriades från därmed förenade prebenden, eller kvinna finge rätt att bekläda prästerligt ämbete. Beträffande prästämbetet syntes ingen bärande anledning förefinnas att utesluta kvinna från detsamma. Hon torde tvärtom för detta i många fall besitta mycket goda kvalifikationer. I allmänhet syntes det religiösa anlaget vara mera utvecklat hos kvinnan än hos mannen. Våra gudstjänsters besökare vore till sitt övervägande flertal kvinnor. Den religiösa värmen och innerligheten hade alltid mest förefunnits hos kvinnorna. Hela det religiösa livet hos vårt folk uppbures nog till större delen av kvinnorna. Det kunde då ej vara riktigt att utesluta kvinnan från utövandet av prästens religiösa funktioner, om hon annars skaffat sig den utbildning, som staten krävde för prästämbetets utövare. Även den rådande prästbristen motiverade till fullo prästbanans öppnande för kvinnor. För att i någon mån bota denna brist hade man i stor utsträckning nödgats slå in på dispensvägen. Bättre syntes då vara att öppna tillträdet till prästämbetet för kvinnor. Häremot kunde invändas att folkmeningen inom församlingarna skulle stöta sig på kvinnliga präster. Otvivelaktigt låge det något berättigat i denna invändning även om dess betydelse ej finge överskattas. Därför måste sådana anordningar träffas, att man ej tvingade en kvinnlig präst på en församling, där det vore känt, att man ej önskade en sådan. Beträffande ordinarie präster hade ju församlingen i allmänhet valrätt och i fråga om missiverade präster tillsåge nog domkapitlen, att nödig varsamhet iakttoges. För övrigt torde allmänna opinionen på de flesta håll ganska lätt acceptera kvinnan som präst.

I över motionen avgivet utlåtande anförde *konstitutionsutskottet* bland annat att kvinna i princip borde ställas lika med man i fråga om erhållande av statens högre befattningar.

Den ekonomiska utveckling, varigenom kvinnorna kastats in på arbetsområden, som tidigare varit förbehållna männen, berodde på så djupgående krafter och vore av den styrka, att ett förbud för kvinna att innehava stats-

befattningar av högre grad icke i minsta mån skulle kunna hejda den. Ville man motverka den utveckling, som gjorde kvinnan till mannens konkurrent om arbetet, måste man tillgripa helt andra medel än att utestänga henne från högre statstjänst — medel, som skulle förändra samhällets hela ekonomiska struktur. Sådant samhället nu vore organiserat, vore det en nödvändighet att hålla vägarna öppna till självförsörjning för de hundratusentals kvinnor, som icke bleve gifta, och det arbete, som kvinnorna utförde utom hemmen, vore för det nutida samhället fullständigt outhärligt. Då man alltså icke i någon nämnvärd grad genom det berörda förbudet kunde hindra den sociala utveckling, som förlade kvinnans verksamhet till allt större del utom hemmet, vore det tydligen en djup orättvisa att hindra henne från att komma lika långt som mannen, endast på den grund att hon vore kvinna. Påståendet att ett anställande av kvinnan även i högre statstjänst icke vore staten såsom arbetsgivare till fördel, då hon icke kunde prestera lika gott arbete som mannen och tidigare måste pensioneras, vore obestyrkt. Kvinnan hade nämligen ännu icke haft tillfälle att under lika omständigheter tävla med mannen i högre statstjänst. Först erfarenheten kunde giva visshet om hennes duglighet eller oduglighet.

Stode utskottet alltså på den ståndpunkten, att kvinnan i princip borde jämställas med mannen beträffande rätt till statsämbete, vore därmed naturligtvis icke uttalat, att kvinnan även skulle till alla ämbeten erhålla lika rätt som mannen. Från några banor måste hon sannolikt vara utestängd på grund av sitt kön. Dit hörde icke blott den militära banan utan även t. ex. befattningar vid lotsstaten, vid bergsstaten o. s. v. Vad särskilt anginge befattningar vid bergsstaten, vore det tydligen en inkonsekvens att medgiva kvinna tillträde till sådana, då man genom § 18 av lagen den 29 juni 1912 ansett sig böra stadga, att kvinna icke må användas till arbete under jord, i stenbrott eller gruva. Kanske funnes det även åtskilliga andra områden, å vilka det icke kunde anses lämpligt att redan nu lämna fältet helt öppet för henne. Även kunde det visa sig behöfligt att beträffande gifta kvinnors ställning i detta avseende införa vissa särregler.

Utskottet anförde vidare, att moderna utländska författningar icke gäve grundlagsskydd åt den rättsregeln, att kvinna icke kunde erhålla statsämbete och satte i fråga, huruvida man vid avfattningen av § 28 av 1809 års regeringsform alls haft den synpunkten för ögonen att genom paragrafen utestänga kvinnor.

Då ett bibehållande i § 28 regeringsformen av en uppräknings av de ämbeten, vilka skulle tillkomma kvinna att innehava eller till vilka hon icke hade ansökningsrätt, med nödvändighet skulle medföra täta ändringar i ordalydelsen av denna paragraf och alltså stå i föga enlighet med den princi-

piella orubblighet, vilken grundlagsstadgandena borde äga, ansåg utskottet, att en skrivelse i det av motionären angivna syftet borde av riksdagen avlåtas till Kungl. Maj:t. Någon särskild hemställan i avseende å kvinnas rätt att bekläda prästämbete — på sätt motionären påyrkade — torde enligt utskottets mening icke vara erforderlig, enär vad motionären i detta hänseende begärde redan låge inneslutet i det av utskottet understödda allmänna yrkande, han framställt.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde utskottet, »att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådana ändringar av regeringsformen, att de hinder, denna grundlag uppställer för kvinnor att bekläda statstjänster, måtte undanröjas.»

Åtta ledamöter av utskottet hade till utlåtandet fogat följande *reservation*:

»Oavsett den principiella uppfattning man kan hysa i fråga om kvinnans ökade inträde på ämbetsmannabanan, synes oss utskottets förslag redan av formella grunder icke kunna förordas. Utskottet utgår ifrån, att kvinnan på grund av sitt kön icke kan tänkas erhålla lika rätt till alla ämbeten som mannen. Utskottet synes också förutsätta, att i stället för i grundlagen vissa regler, som skulle avgöra, vilka ämbeten skola stå öppna för kvinnan och vilka skola vara för henne stängda, skulle tillkomma genom annan lagstiftning, som vore föremål för konungs och riksdags gemensamma lagstiftning. I sådant fall är det uppenbart, att, innan grundlagsbestämmelserna på området borttagas, enighet måste vara vunnen mellan konung och riksdag angående både sättet för dessa reglers åstadkommande och deras innehåll. Så har man ock pläгат gå till väga vid andra tillfällen, då det varit fråga om att ersätta eller komplettera grundlagens föreskrifter med en speciallagstiftning. Åt denna viktiga fråga har utskottet emellertid icke ägnat någon utredning. Det hade dock varit så mycket större anledning att göra detta, som det uppenbarligen måste komma att stå i vida fältet, huru det enda kvarstående grundlagsstadgandet på området, nämligen regeringsformens allmänna befodringsgrundsats — hänsyn »endast å de sökandes skicklighet och förtjänst» — skulle komma att i särskilda fall tillämpas av de utnämmande myndigheterna i fråga om kvinnor, vilka för ämbetena väl innehade teoretisk skicklighet, men i övrigt kunde vara mindre väl skickade att sköta desamma. På dessa grunder och då en sådan utsträckning av kvinnans rätt till ämbeten, som utskottet förordar, icke synes oss vara till gagn för stat eller samhälle, hava vi yrkat avslag å motionen.»

Särskilda reservationer anfördes vidare av hrr E. Räf och Olof Olsson, den senare mot viss del av motiveringen.

Vid behandling av utskottets utlåtande inom första kammaren framhöll en av reservanterna, att principiella skäl icke vore den egentliga orsaken till ett avslagsyrkande utan endast sättet och formen för ifrågavarande reforms ernående. Särskilt vände sig talaren mot utskottets uttalande att ur grundlagen borde borttagas uppräkningsen av de tjänster, vilka kvinnorna icke finge innehava samt mot att utskottet förordat en speciell lagstiftning utan att på något sätt antyda de riktlinjer, efter vilka denna skulle genomföras.

Gentemot denne talare anförde en annan av utskottets ledamöter, att det icke varit konstitutionsutskottets majoritets mening att försöka vid detta tillfälle utreda frågan, i vilken ökad utsträckning kvinnorna skulle få tillträde till statens ämbeten. Utskottet hade närmast velat uttala sig om, huru man borde tänka sig för framtiden, att själva lagstiftningstekniken på ifrågavarande område borde försiggå.

Under debatten meddelade jag, att regeringen redan hade sin uppmärksamhet fäst på denna fråga, och att man inom regeringen vore fullständigt ense om att åtgärder borde vidtagas i den riktning, utskottet föreslagit. Den tankegång, man närmast varit inne på, vore just den, som av utskottet antytts såsom den lämpligaste, nämligen att genom bestämmelser av annan än grundlags natur — vare sig genom allmän lag eller administrativa föreskrifter — stadga de inskränkningar och undantag i kvinnors behörighet till statstjänst, som kunde vara erforderliga.

Efter en längre debatt, under vilken bland andra konstitutionsutskottets vice ordförande i ett par anföranden fört reservanternas talan och därvid både av formella och reella skäl vidhållit avslagsyrkandet å motionen, beslöt första kammaren efter votering bifalla denna reservanternas hemställan.

Andra kammaren beslöt däremot efter en kortare debatt och utan votering bifalla utskottets hemställan. Genom första kammarens skiljaktiga beslut föranledde dock frågan ingen riksdagens åtgärd.

Även i ett annat sammanhang hade 1919 års lagtima riksdag anledning fatta ståndpunkt till frågan om vidgad behörighet för kvinnor till civil statstjänst.

I en i andra kammaren väckt motion hade nämligen hr *I. Vennerström* hemställt, att riksdagen måtte anhålla, »att Kungl. Maj:t ville antingen på administrativ väg, där detta låter sig göra, undanröja förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnornas tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, eller ock utarbeta och för riksdagen framlägga de lagförslag, som för uppnående av samma syfte äro nödvändiga.»

I motiveringen till denna sin hemställan anförde motionären bl. a., att såsom skäl för kvinnornas utestängande från olika slag av statstjänst icke med fog kunde anföras mindre intresse och mindre duglighet hos kvinnan än hos mannen. Det vore endast kvinnans egenskap av att vara kvinna, som enligt nuvarande lagar och förordningar uteslutit henne från åtskilliga betydelsefulla områden av medborgerligt arbete, där hennes insatser för visso skulle kunna vara till allmänt gagn. Under världskriget hade särskilt inom krigförande stater kvinnornas lämplighet för en del arbetsområden, som förut ansetts lämpade blott för män, blivit prövad med ett överraskande gott resultat. Det funnes ingen anledning antaga, att Sveriges kvinnor skulle stå efter andra länders kvinnor. Konsekvensen och rättfärdigheten, som i detta fall sammanföll med samhällsnyttan i bästa bemärkelse, krävde ock, att statsmakterna, då de ginge att grunda Sveriges statskick å jämlikhetens och demokratiens idéer, helt utplånade könsstrecket från samhällslivets alla grenar.

Ifrågavarande motion hänvisades av andra kammaren till dess fjärde tillfälliga utskott, vilket i vederbörlig ordning inhämtade yttrande i ärendet från socialstyrelsen. Dessutom avgavs på utskottets anmodan yttranden över motionen av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt samt av Stockholms allmänna kvinnoklubb.

I sitt den 24 april 1919 dagtecknade yttrande anförde socialstyrelsen bland annat, att det syntes med statens eget intresse vara förenligt »att kunna i full utsträckning använda sig av kvinnlig arbetskraft, i den mån densamma genom skicklighet och förtjänst är värdefull för statstjänsten. Å andra sidan torde det vara obestriddigt, att kvinnor på grund av sitt köns egenart i regel äro mindre lämpade än män för vissa slag av verksamhet, särskilt där arbetet kräver stor fysisk uthållighet eller stora kroppskrafter. Redan av detta skäl lärer det icke kunna ifrågakomma att utan vidare tillmötesgå motionärens framställning om öppnandet av tillträde till all civiltjänst för kvinnor på samma villkor som för män, utan bör härom verkställas närmare utredning.» Vid en dylik utredning borde enligt styrelsens mening uppmärksammas bland annat frågan om kvinnans lämplighet för vissa befattningar av ledande karaktär samt huruvida rekryteringen till sådana tjänster skulle skadas genom stark tillströmning av kvinnor till motsvarande underordnade tjänster, huruvida gällande löne- och pensionsbestämmelser utan vidare vore tillämpliga på kvinnliga befattningshavare, huruvida åtskillnad mellan gifta och ogifta kvinnor borde göras i fråga om rätten att innehava statstjänst.

Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt inskränkte sig i sitt den 11 februari 1919 avgivna yttrande, att, med instämmande till utskottet

översända en avskrift av en av styrelserna för Akademiskt bildade kvinnors förening och Fredrika Bremerförbundet till konungen den 30 december 1918 ställd skrivelse med begäran om undanröjande av förefintliga hinder för kvinnors tillträde till statstjänst.

Stockholms allmänna kvinnoklubb förklarade sig i ett den 18 februari 1919 avgivet yttrande fullständigt ense med motionären om de skäl han anförde för, att en lagändring borde komma till stånd.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott förklarade sig i princip instämma i motionens allmänna syfte, men ansåg i likhet med socialstyrelsen, dock utan att i enskildheter vilja biträda vad styrelsen i detta hänseende anförde, att först en utredning av frågan borde ske. Utskottet hemställde därefter, »att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta en utredning i fråga om undanröjande av förefintliga bestämmelser, som hindra kvinnornas tillträde till civil statstjänst på samma villkor som för män, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.» Utskottets hemställan blev av kammaren bifallen.

Sedan ärendet överlämnats till första kammaren, hänvisades detsamma till förberedande behandling av dess första tillfälliga utskott.

Utskottet erinrade i sitt häröver avgivna utlåtande om att chefen för justitiedepartementet vid behandlingen av hr Mobergers motion meddelat, att utredning i den av motionären väckta frågan redan påginge inom justitiedepartementet och hemställde på den grund att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Första kammaren biföll denna utskottets hemställan.

**Uppdraget
till de sak-
kunniga.**

På sätt framgår av det nyss anförda hade frågan redan före den tidpunkt, då den kom under debatt vid 1919 års riksdag, varit föremål för beredning inom statsrådet; och hade inom justitiedepartementet en promemoria i ämnet utarbetats till ledning för den fortsatta utredningen. Särskilt med hänsyn till det intresse, som vid 1919 års lagtima riksdag fanns föreligga inom riksdagen för en skyndsam lösning av hithörande spörsmål, ansåg jag det emellertid nödvändigt att få tillgång till särskilda arbetskrafter för utredningens fullföljande. Härom gjordes hemställan hos Eders Kungl. Maj:t den 27 maj 1919, därvid jag till statsrådsprotokollet yttrade:

»Genom den författningsreform, som nyligen vunnit riksdagens godkännande och som avsåg bland annat att giva de svenska kvinnorna politisk rösträtt och valbarhet till riksdagen, har principen om könens lik-

ställighet på den offentliga rättens område vunnit statsmakternas erkännande. Redan på denna grund synes det angeläget att så snart ske kan undanröja de hinder, vilka enligt grundlag och i övrigt föreligga för kvinna att deltaga i samhällsarbetet inom områden, där hon bör anses vara med mannen likställd.

Som bekant äro kvinnorna för närvarande på grund av bestämmelserna i § 28 regeringsformen uteslutna från flertalet statstjänster, därå konungen utfärdar fullmakt. Men även andra tjänster än så kallade fullmaktstjänster äro i regel på grund av föreskrifter i gällande avlöningsstater, reglementen och instruktioner stängda för kvinnor.

Principen om könens likställighet i förevarande avseende synes emellertid icke i praktiken kunna genomföras utan vissa inskränkningar. En del statstjänster synas till sin natur vara sådana, att de icke lämpligen kunna beklädas av kvinnor. Hit höra uppenbarligen åtminstone det övervägande flertalet militära befattningar. Men även inom den civila förvaltningen synes kunna finnas vissa tjänster, som av särskilda skäl böra förbehållas männen, likasom å andra sidan vissa befattningar enligt sakens natur lämpligen böra innehavas allenast av kvinnor. En närmare utredning i dessa hänseenden är givetvis erforderlig, innan frågan kan vinna sin definitiva lösning.

I sammanhang härmed synas även vissa andra frågor böra utredas. Detta gäller först och främst grunderna för de kvinnliga tjänstemännens avlöande och särskilt spörsmålet, huruvida dessa böra i avlöningshänseende likställas med de manliga tjänstemännen eller på sätt förut varit vanligt en skillnad härutinnan till förmån för de senare fortfarande bör upprätthållas. Vidare synas de kvinnliga tjänstemännens pensionsförhållanden samt frågan, i vad mån och under vilka villkor gift kvinna skall äga behörighet till statstjänst, böra göras till föremål för närmare undersökning.

Vad angår de erforderliga ändringarna i regeringsformen torde de allmänna bestämmelserna i ifrågavarande avseende icke böra såsom hittills upptagas i grundlag, utan meddelas antingen genom allmän lag eller i annan ordning.»

Med stöd av vad jag sålunda anfört, anhöll jag hos Eders Kungl. Maj:t om rätt att tillkalla högst sju sakkunniga för att inom justitiedepartementet biträda med utredning av frågan om beredande av utsträckt behörighet för kvinnor att vinna tillträde till civil statstjänst. Sedan Eders Kungl. Maj:t bifallit denna anhållan, tillkallades fru Emilia Broomé, ledamoten av riksdagens andra kammare komministern Harald Hallén, ad-

vokaten juris kandidat Mathilda Staël von Holstein samt byråchefen Sigurd Ribbing att såsom sakkunniga inom departementet biträda med berörda utredning. Sedermera har Ribbing på begäran entledigats från kommitté-uppdraget, och har jag tillkallat byråchefen H. v. Schulzenheim att såsom sakkunnig biträda vid utredningsarbetet.»

De sakkunniga.

Efter denna redogörelse anförde föredraganden:

»Huru de sakkunniga fattat sitt uppdrag samt efter vilka linjer de planlagt sitt arbete, framgår av följande yttrande av de sakkunniga, i anledning av mitt nyss anförda uttalande till statsrådsprotokollet.

Den huvudsakliga omfattningen av sakkunnigförslaget.

»I enlighet med vad sålunda uttalats avser det kommitterade lämnade uppdraget i första hand att avgiva förslag för undanröjande av förefintliga hinder beträffande kvinnors tillträde till statstjänster. Om emellertid ett sådant undanröjande förutsattes ej kunna ske beträffande samtliga tjänster, följer härav, att denna del av kommitterades uppdrag bör innefatta en närmare undersökning, *dels* i vad mån hinder i detta hänseende förefinnas och vilka hindren äro, *dels* vilka befattningar eller grupper av sådana, som av skäl, vilka kommitterade hava att pröva, böra öppnas för kvinnor, och vilka böra anses av natur att fortfarande förbehållas männen, *dels* slutligen med stöd av det resultat, som därvid vinnes, vilka ändringar, som erfordras i den lagstiftning eller eljest i de föreskrifter, däri nämnda hinder förefinnas.

Först sedan sålunda kommitterade kommit till klarhet om, i vilken omfattning kvinna bör lika med man vinna tillträde till statens ämbeten och tjänster, böra lämpligen de övriga av departementschefen berörda spörsmålen om grunder för kvinnliga tjänstemäns avlönings- och pensionsförhållanden samt om gift kvinnas ställning göras till föremål för närmare övervägande från kommitterades sida.

Vad beträffar den först nämnda undersökningen i fråga om kvinnas tillträde till ämbeten och tjänster, utgöra, såsom departementschefen erinrat, de tjänster, som omnämnas i § 28 regeringsformen och varå konungen utfärdar fullmakt, en särskild, betydelsefull grupp. Kommitterade hava därför ansett det naturligt att i första hand ägna uppmärksamhet åt dessa s. k. fullmaktstjänster. Detta så mycket mer som vid den tidigare behandlingen av frågan om kvinnors tillträde till statstjänster det i grundlag förefintliga hindret härför plägat ställas i förgrunden samt hittills gjorda yrkanden rörande detta ämne företrädesvis avsett undanröjande av detta hinder.

Av anförda skäl hava kommitterade bland samtliga de spörsmål, som innefattas under kommitterades uppdrag, först upptagit frågan om ändring i omförmälda grundlagsstadgande.

Under den senaste behandlingen av detta ämne vid lagtima riksdagen 1919 hemställde konstitutionsutskottet, att ur regeringsformen skulle borttagas de hinder, som där uppställdes för kvinnor att bekläda stats-tjänster. Av reservanter inom utskottet framhölls emellertid vid ärendets behandling i riksdagen, att ett borttagande av grundlagshindren icke borde ske, förr än man samtidigt vore i tillfälle att fatta beslut om de regler, varmed de borde ersättas.

Till sådana regler skulle visserligen kunna hänföras ej blott frågan om vilka befattningar eller grupper av dylika, i främsta rummet fullmakts-tjänster, som kvinna lika med man må bekläda, utan eventuellt även, ehuru mera sekundärt, övriga ovan berörda spörsmål, som hänskjutits till kommitterade.

Principfrågorna om kvinnliga befattningshavares avlönings- och pensionsförhållanden äro av den omfattande och ingripande natur, att kommitterade icke se sig i stånd att redan nu kunna framlägga förslag till deras definitiva lösning. Detsamma gäller även frågan, huruvida särskilda villkor böra uppställas angående gifta kvinnors behörighet till statstjänst.

Ett särskilt skäl att i allt fall icke underlåta något, som kan påskynda det slutliga avgörandet av de nämnda löne- och pensionsfrågorna, se kommitterade i den omständigheten, att riksdagen snart nog torde få sig förelagda vittomfattande förslag i avseende å statstjänstemännens avlöning och pension överhuvud. Den 31 december 1919 uppdrog nämligen Kungl. Maj:t på förslag av chefen för finansdepartementet åt 1902 års löneregeringskommitté, att, så snart ske kunde, inkomma med förslag till lönerogleringar närmast beträffande statsdepartementen, de centrala ämbetsverk, som ansluta sig till statskontorstypen, samt fängvårdsstyrelsen. Samtidigt ställdes i utsikt, att arbetet med definitiva lönerogleringar avseende andra statens verk och inrättningar skulle i görligaste mån påskyndas. Även beträffande en omläggning av det statliga pensionsväsendet ha utförts och pågå utredningar, så att även denna fråga inom en jämförelsevis kort tid kan väntas bli föremål för statsmakternas prövning.

Det är med hänsyn till den förestående behandlingen av dessa frågor utan tvivel av synnerligen stort värde, att riksdagen snarast möjligt blir i tillfälle att intaga en principiell ståndpunkt till spörsmålen om de statsanställda kvinnornas löner och pensionering.

Då emellertid kommitterade stätt inför uppgiften att sätta riksdagen i stånd att snarast möjligt fatta beslut i samtliga frågor, vilkas utredning blivit dem anförtrodd, har det synts kommitterade väl motiverat att framlägga förslag till de behövliga grundlagsändringarna redan så tidigt, att de

eventuellt kunna antagas vilande vid 1920 års riksdag — den sista i perioden. Ett uppskov med behandlingen av frågan om grundlagsändringarna skulle givetvis medföra risken av ett väsentligt dröjsmål med de övriga frågornas avgörande, då detta kan ske endast i samband med grundlagsändringarnas förnyade behandling efter nya allmänna val till riksdagens andra kammare.»

Sedan föredragande departementschefen därefter redogjort för de sakkunnigas framställning av den utländska rättens nuvarande ståndpunkt till frågan om kvinnas anställning i högre statstjänst, anförde han ytterligare:

De sakkunniga om frågans principiella innebörd.

»De sakkunniga hava dels verkställt en undersökning om de principiella grunderna för kvinnas anställning i högre statstjänst över huvud samt dels vidare sökt utreda frågan om kvinnas lämplighet för särskilda slag av högre statstjänst. I den förra mera allmänt hållna undersökningen komma de sakkunniga till den uppfattning, att kvinnor i princip böra hava samma rätt som män till fri och öppen tävlan om statsämbetena och att denna princip bör komma till uttryck i vår lagstiftning. Såsom stöd härför anförde de sakkunniga bland annat följande:

»I den föregående diskussionen om lämpligheten att åt kvinna lämna tillträde till högre befattningar inom statstjänsten har såsom skäl emot en sådan åtgärd ofta framhållits, å ena sidan att kvinnan enligt sin natur vore mindre lämpad för dylika befattningar, å andra sidan att ett dylikt medgivande åt kvinnorna lätt skulle medföra risken för ett utträngande av männen från detta för dem hittills förbehållna verksamhetsområde. Vad beträffar det första av dessa båda skäl, vilka uppenbarligen stå i ett visst motsatsförhållande till varandra, må framhållas, att ansökningsrätt för kvinna till högre statstjänster ingalunda är liktydig med att *kvinnor i allmänhet* skulle kunna komma i fråga vid tillsättandet av dylika tjänster. Här är blott fråga om att bereda den *individ* — man eller kvinna — som fyller måttet, tillfälle att till fromma för staten bekläda ett ämbete, till vilket icke finnes någon kompetentare sökande. Alla resonemang om »kvinnans» i allmänhet lämplighet för vissa befattningar äro i följd härav ohållbara eller ovidkommande. Det är sant, att de flesta kvinnor icke äga förutsättningar för att bekläda högre befattningar i statens tjänst, men detta gäller helt visst också flertalet män. Och det är icke blott bristande förutsättningar i avseende på utbildning, utan också brister i avseende på intellektuell utrustning, fysisk styrka, disciplinär förmåga eller personlig auktoritet, som kunna utgöra det avgörande skälet för att vissa män icke böra komma i fråga till vissa tjänster. Det skulle utan tvivel förefalla absurt, om man på grund av detta förhållande skulle anse sig behöva särskilda lagbestämmelser, som utöver de för varje plats gällande kompetensfordringar

begränsade rätten till erhållande av statstjänster endast till vissa grupper av män. Borttages den begränsning med hänsyn till kön, som enligt stadgandet i § 28 regeringsformen nu gäller beträffande utnämningensrätten, kommer detta icke att i avseende på kvinnornas ställning till statsämbetena medföra någon mera vittgående påföljd än den, att, om en viss kvinna i konkurrens med manliga medsökande befinnes vara den för en viss befattning bäst kvalificerade, hon då också skall kunna erhålla densamma.

Fasthålles den tanken, att endast de kvinnor, som förvärvat erforderlig kompetens och äga nödvändiga personliga förutsättningar, kunna komma att göra sig gällande i konkurrensen om statsämbetena, torde den omständigheten, att en sådan konkurrens kan komma att gå ut över en mindre kvalificerad manlig medsökande, icke för staten kunna utgöra något skäl att fortfarande utestänga kvinnorna från ansökningsrätt till dessa ämbeten. Så mycket mindre hållbart framstår ett sådant skäl, då det, såsom ovan påpekats, råder så stor brist på manliga sökande till ifrågasvarande platser, att det på många håll är svårt att fylla uppstående vakanser. Det kan för övrigt icke antagas, att konkurrensen från kvinnornas sida om statsämbetena skulle bli kvantitativt synnerligen betydande. Man kan helt visst räkna med, att den långvariga och dyra utbildning, som kräves för att förvärva den nödiga kompetensen, kommer att verka i hög grad återhållande beträffande det stora flertalet unga kvinnor, vilka sannolikt helst tänka sig en framtid i eget hem, för vilken denna utbildning ej är erforderlig. Så mycket större är sannolikheten för, att man bland de kvinnor, som i trots härav arbeta sig fram till högre examina, skall finna ganska få, som endast äga medelmåttig begåvning eller eljest mindre utpräglade förutsättningar för sådana levnadskall, till vilka studierna avse att utgöra en förberedelse.

Att man icke har att befara någon tillströmning i massa av kvinnliga sökande till högre befattningar, visar också erfarenheten exempelvis från Norge, där förhållandena ju äro nära jämförbara med dem i vårt eget land. Såsom framgår av den ovan meddelade redogörelsen, erhöilo kvinnorna i Norge redan 1912 tillträde till flertalet statsämbeten. Under de år, som sedan dess förflutit, har det visat sig, att hittills endast några få väl kvalificerade kvinnor där sökt och erhållit ämbetsanställning.

Redan det faktum, att statsämbetenas öppnande för kvinnorna med all sannolikhet icke skulle i kvantitativt hänseende medföra några synnerligen vittgående följder, motsäger den stundom uttalade farhågan, att denna reform skulle kunna medverka till att kvinnorna alltmera droges från hemmen och uppgifterna såsom maka och moder. Frånsett det redan förut påvisade faktum, att hemmet och familjen i våra dagar ingalunda för-

må skänka full sysselsättning åt alla kvinnor, synes det uppenbart, att varken giftermäls- eller fruktsamhetstalen inom nationen skulle matematiskt påvisbart kunna komma att nedgå, därest en del ämbeten i statens tjänst besattes med kvinnor. Det samhälle, som accepterar den socialt oändligt mera betydande användningen av kvinnor i industriellt och annat sämre avlönat arbete, torde icke på fullt allvar kunna godtaga invändningen, att ett öppnande av tillträde för det jämförelsevis ringa antalet akademiskt bildade kvinnor till statens högre ämbeten skulle kunna medföra några sociala skadeverkningar eller utgöra någon fara för släktets bestånd.

Den dualism, som, när det gäller kvinnan, kan förefinnas mellan å ena sidan hemmet och familjen och å andra sidan statstjänsten eller utbildningen för sådan tjänst, kan visserligen ur statens synpunkt vara en olägenhet såtillvida, att det stundom måste komma att inträffa, att en kvinna, som utbildats för ett statens ämbete eller erhållit ett sådant, finner sig böra helt ägna sig åt sådana hemmets uppgifter, där hennes utbildning ej kommer staten till godo. En sådan olägenhet, i den mån den gör sig gällande, kan emellertid tydligen icke uppväga statens intresse av att kvinnorna, när de äga oinskränkt tillträde till sagda utbildning, även beredas tillfälle att med densamma gagna staten genom att berättigas innehava statens ämbeten och tjänster. Motsvarande omständigheter föreligga för övrigt redan i fråga om männen. I varje händelse lär det huvudsakligen endast bli beträffande de jämförelsevis yngre kvinnorna och innan den enskilda kvinnan redan skapat sig en ställning såsom innehavare av ett ämbete, som nu angivna olägenhet kommer att göra sig gällande.

Däremot är det uppenbart att — såsom det framhölls av konstitutionsutskottet vid 1919 års lagtima riksdag — det skulle innebära en djup orättvisa, om samhället, då det i alla fall icke kan hejda den sociala utveckling, som förlägger kvinnans verksamhet till allt större del utom hemmet, skulle hindra henne från att komma lika långt som mannen endast på den grund att hon är kvinna.

Oavsett i huru stor omfattning kvinnor skulle komma att nå fram till anställning i högre befattningar, skulle undanröjandet av de lagliga hindren härför vara av stor principiell betydelse. Staten skulle för sin del därigenom ha givit erkännande åt den sunda, rättvisa och sporrande principen, att det bör givas tillfälle till fri tävlan för alla dugliga. På kvinnorna skulle erkännandet av deras rätt att i lika mån som männen göra sin förmåga gällande otvivelaktigt också komma att utöva ett gynnsamt inflytande. Om det i stort sett icke längre uppdrages någon gräns för kvinnornas möjligheter att nå fram till krävande och betydelsefulla uppgifter, skall i deras uppfostran och undervisning ej längre det mindre ansvarsställande

moment få utrymme, som i många fall lätt alstras av känslan av att kvinnan blott äger tillträde till lägre och begränsade verksamhetsområden. Och i den mån det i allmänhet är sant, att utsträckta medborgerliga rättigheter också höja ansvarskänslan hos dem, som därav komma i åtnjutande, skulle en reform i nu ifrågavarande riktning bilda slutstenen i en samhällsbyggnad, vilken, samtidigt som den skulle tillgodose ett kvinnornas eget rättfärdighetskrav, också skulle vara ägnad att bibringa den känsla av ökad förpliktelse mot samhället, dess krav och intressen i olika riktningar, som skäligen bör förväntas från kvinnornas sida.»

Sin undersökning av kvinnas lämplighet för särskilda slag av högre statstjänster inleda de sakkunniga med detta principuttalande:

»Såväl motionärerna som konstitutionsutskottet vid 1919 års riksdag ha ansett givet, att militära tjänster ligga utanför området av de befattningar, som kunna anses lämpade för kvinnor. Sammanhanget mellan militärtjänst och allmän värnplikt, från vilken senare kvinnor äro befriade, talar givetvis starkt för en sådan uppfattning. Arten av denna verksamhet är också sådan, att det synes böra vara uteslutet, att kvinnor ägna sig åt densamma. Redan den omständigheten, att kommitterades uppdrag är begränsat till kvinnors anställning i civil statstjänst, ställa de militära och civilmilitära tjänsterna härutinnan i en klass för sig, och kommitterade ansluta sig för sin del också utan tvekan till den uppfattningen, att dessa slags tjänster fortfarande såsom hittills böra innehavas endast av män.

Vad åter beträffar civila statstjänster ha kommitterade — såsom torde framgå redan av den ovan lämnade allmänna motiveringen — den uppfattningen, att endast tungt vägande skäl böra föranleda undantag från den allmänna principen om likställighet mellan kvinnor och män i avseende på rätten att söka och innehava sådana tjänster. I allmänhet torde det böra gälla, att kvinna, som i fri tävlan med mannen uppfyller de i varje fall nödiga kvalifikationerna, icke bör förvägras tillträde till dessa tjänster i andra fall, än där något för viss befattning eller viss grupp av befattningar påvisbart statsintresse därigenom skulle äventyras.»

Utan att för närvarande anse mig äga anledning att ingå på en mera detaljerad granskning av de sakkunnigas framställning, till vilka tjänster kvinna bör kunna utnännas, torde jag, med hänsyn till innehållet i de grundlagsändringar, vilka av de sakkunniga föreslås, böra nämna följande. Beträffande kvinnas ifrågasatta tillträde till *statsrådsämbeten* anföra de sakkunniga:

»Rätt även för kvinna att bekläda statsrådsämbete synes böra följa av den politiska valbarhetens utsträckning till kvinnor, varom förslag till ändring i riksdagsordningen antagits vilande. En dylik rätt är så mycket

mer motiverad, som med det parlamentariska styrelsesätt, vilket numera tillämpas i vårt land, följer, att till medlemmar av statsrådet i regel kallas medborgare från den aktiva politiken, enkannerligen från riksdagen. Kommitterade vilja här erinra, att även i Norge och Finland kvinna är oförhindrad att under liknande betingelser som för man bli statsråd. Detsamma skulle gälla enligt det i Danmark framlagda ovan berörda förslaget.»

I frågan om kvinnas lämplighet för *domarbefattning* yttras i betänkandet:

»Redan av vad ovan anförts och av den ställning, kommitterade principiellt intagit till frågan om kvinnors tillträde till civil statstjänst i allmänhet, torde följa, att kommitterade ej anse giltiga skäl förefinnes att hålla kvinnorna utestängda från domareämbetena.

Då emellertid på några håll i utlandet med hänsyn till kvinnornas tillträde till dessa ämbeten gjort sig gällande en viss tvekan, som ifråga om flertalet andra ämbeten och tjänster där icke förefunnits, hava kommitterade ansett sig böra något närmare ingå på frågan härom.

Sedan gammalt hava särskilda anspråk ställts på domarmaktens utövare. Redan i våra domarregler uttalas: »en god och beskedlig domare är bättre än en god lag, ty han kan alltid laga efter lägligheten. Där en ond och orättvis domare är, där hjälper god lag intet, ty han vränger och gör dem orätt efter sitt sinne».

Man har gjort gällande, att kvinnan skulle vara mindre skickad att vara domare av den anledningen, att hon på grund av sin naturell skulle komma att låta sina subjektiva känslor och de första omedelbara intrycken öva ett starkare inflytande på sina handlingar och beslut än mannen, vilken i regel skulle kunna se saken mera kallt och objektivt. Häremot har å andra sidan framhållits, att, om det personliga skulle vara mera framträdande hos kvinnan än hos mannen, detta ej i och för sig behövde göra henne mindre lämpad för ifrågavarande ämbeten. Kvinnan hade ofta en starkt utpräglad rättfärdighetskänsla, som i förening med samvetsgrannhet helt visst vore en värdefull egenskap för en domare.

Då det gäller att taga ställning till frågan om kvinnors rätt att bekläda ämbeten, måste, såsom kommitterade förut framhållit, generella och mer eller mindre subjektivt färgade omdömen i fråga om kvinnans lynne och naturell, i jämförelse med mannens, sakna värde.

De egenskaper, vilka kvinnorna hittills haft tillfälle utveckla inom de arbetsområden, till vilka de av ålder och sedvänja varit hänvisade, hava betecknats såsom kvinnliga i motsats till dem, som ansetts vara karaktäristiska för män. Även om sålunda hos många kvinnor starkare utveck-

lats vissa egenskaper, betyder detta givetvis icke, att kvinnorna öfverhuvud skulle vara i avsaknad av andra egenskaper, vilka i detta sammanhang böra anses betydelsefulla, eller ur stånd att starkare utveckla dem. Kvinnornas duglighet i ett flertal yrken och befattningar, som av ålder ansetts mer eller mindre främmande för deras skaplynne och naturliga förutsättningar, har i allt fall, såsom förut framhållits, redan tagit sig tillräckligt många uttryck för att jäva en sådan uppfattning. Öfverhuvud torde den miljö, inom vilken en människa uppfostras, utbildas och verkar, hava sitt stora inflytande på hennes utveckling och egenskaper. Så torde de juridiska studierna jämte den vidare utbildning, som är en ytterligare förutsättning för utövande av domareämbete, vara ägnade att utveckla objektivitet och omdömesförmåga.

Kommitterade vilja i detta sammanhang ytterligare betona vad visserligen redan tidigare framhållits, att jämväl i fråga om dessa ämbeten det endast gäller individen, den eller den mannen eller kvinnan, varom i varje fall är fråga. Spörsmålet blir alltså här som eljest, huruvida en mindre framstående eller medelmåttig man, blott därför att han är man, skall föredragas framför en bättre kvalificerad kvinna. Därvid böra kunskaper och ådagalagd duglighet vara avgörande. Vem som med frånseende härav på känslans område eller eljest har de större inre förutsättningarna, torde icke få spela in, om det ens kan göras till föremål för bedömande. Denna synpunkt gör sig icke gällande under nuvarande förhållanden vid bedömande av mäns inbördes företräden, oaktat ingen torde vilja förneka, att de personliga egenskaperna hos män kunna vara mycket skiftande.

Det har även anmärkts, att den allmänna meningen understundom skulle komma att reagera mot att kvinnor bestridde domarebefattningar, och att det särskilt på detta område ej vore lämpligt, att lagstiftningen ginge längre, än att den ägde stöd av en utbredd allmän uppfattning.

Härvid må erinras, att den allmänna meningens ställning till förevarande spörsmål torde vara och bli växlande å olika orter och under olika förhållanden. Beträffande underrätterna, som väl härvid egentligen komma i betraktande, har ju — frånsett vad som härutinnan gäller om nämndemän — i vårt land både vid borgmästar- och rådmansval orsaksbefolkningen ett betydande inflytande på valets utgång. För övrigt torde i samma mån som kvinnor finna sysselsättning i offentliga värv allmänheten alltmer vänja sig vid att kvinnor innehava poster, där sådant till en början kan synas ovanligt och främmande. Innan en kvinna kan komma att intaga ordförandeplatsen i en häradsrätt, torde allmänheten redan hava vant sig vid att hänvända sig till henne såsom notarie å domskansliet;

och hittills vunnen erfarenhet visar, att kvinnor i sistnämnda syssla mötts med fullt förtroende.

Vidare må erinras, att såsom förutsättning för erhållande av ett mycket stort antal befattningar inom administrationen är föreskrivet, att vederbörande skall ha fullgjort vad som erfordras för att kunna nyttjas i domarevärv. Då vid fråga om dylika befattningar likasom i övrigt oftast vid inträde i eller befordran inom administrationen utövändet under längre eller kortare tid av domareämbete (företrädesvis häradshövdingämbete eller ordförandeskap i häradsrätt) tillmätas avgörande betydelse, synes det desto mera angeläget, att, samtidigt som dylika administrativa befattningar öppnas för kvinnor, de också beredas tillfälle till fri tävlan med männen även ur nu ifrågavarande synpunkt.

Vid behandling av vissa mål och ärenden exempelvis på familjerättsens och understundom även på straffrättens område torde en kvinnlig domare ofta kunna göra betydelsefulla insatser, likasom det även synes vara ett allmänt intresse, att kvinnor med kompetens för domarevärv finnas att tillgå exempelvis i specialdomstolar för minderåriga.

I enlighet med vad ovan sagts anse kommitterade, att kvinnor böra beredas tillträde till samtliga domareämbeten, och att alltså, där en kvinna kan hava förvärvat den skicklighet och förtjänst, som erfordras för att kunna utnämnas till de högsta domareämbetena, justitieräds- och regeringsrådsbefattningarna, även detta bör vara medgivet.

Beträffande frågans ställning i våra närmaste grannländer, må här framhållas, att i den norska »Lov om Domstolene» av den 13 augusti 1915 uttryckligen utsäges, att kvinnor så väl som män kunna utnämnas till domare och äro valbara till lagrettemænd och domsmænd. Under den pågående behandlingen i Danmark av lagförslaget om kvinnors tillträde till offentliga tjänster har intet yrkande framställts om kvinnors utestängande från domareämbeten. I Finland behandlas ett lagförslag, som avser att ersätta gällande bestämmelser med ett uttryckligt stadgande om kvinnors behörighet att vara domare och medlemmar av häradsrätten.

I detta sammanhang vilja kommitterade erinra, att i och med det att de domaretjänster öppnas för kvinnor, vilka äro statstjänster, kvinnor även böra beredas tillträde till övriga domarebefattningar, för vilka särskild juridisk utbildning icke erfordras — vissa rådmanstjänster och nämndemansbefattningarna. Detta synes kommitterade stå i full överensstämmelse med den princip om en sund och erforderlig kontakt mellan domarämbetets handhavande och den allmänna folkliga rättsuppfattningen, vilken redan vunnit uttryck i vår rättegångsordning.»

I samband med spørsmålet om kvinnas lämplighet för vissa tjänster

upptaga de sakkunniga till behandling, huruvida kvinna bör erhålla möjlighet att utnämnas till åklagarebefattning m. m., varvid de anföra:

»Av vad ovan sagts om kvinnors tillträde till domarebefattningar, högre och lägre, följer, att enligt kommitterades mening något hinder ej håller bör möta för kvinna att bekläda befattning såsom justitiekansler, justitie- eller militieombudsman, advokatfiskal, domänfiskal, allmän åklagare eller annan dylik befattning, varmed följer skyldighet att inom ramen av för varje befattning gällande föreskrifter bevaka kronans eller det allmännas rätt och föra dess talan.

Vad emellertid angår landsfogde- och landsfiskalstjänsterna samt i allmänhet även stadsfiskalstjänsterna hava kommitterade av i annat sammanhang anförda skäl ansett, att desamma böra undantagas från tillträde för kvinnor.»

Till ingående granskning upptaga de sakkunniga slutligen frågan om kvinnors tillträde till *prästerliga ämbeten*. Till undersökning av detta spörsmål avsluta de sakkunniga med ett uttalande av denna lydelse:

»Något visst slag av prästerliga ämbeten eller tjänster torde ej behöva undantagas utom regementspastorstjänsterna samt befattningen som garnisonspastor i Karlsborg. Arten av tjänstgöringen å dessa befattningar gör dem självfallet olämpliga för kvinnor. Däremot bör kvinnlig präst kunna anställas såväl vid fängelser, lasarett och sjukhus som i svenska kyrkans församlingar i utlandet. Då vid årets riksdag förslag är att vänta om prebendeinstitutionens avskaffande torde ej några föreskrifter om kvinnliga prästers tillträde till prebendepastorat behöva givas. Senast år 1923 skulle det sista prebendet indragas, och intill dess skulle i alla fall ett stadgande om församlings rätt att avböja mottagandet av kvinnlig präst göra, att en dylik ej kunde söka tjänst, varmed vore förbunden tjänstgöring i prebendepastorat. Någon ändring i föreskrifterna om jus patronatus behöves ej, enär stadgandena i kyrkolagen därvid utesluta kallandet av kvinnlig präst och det icke kan anses påkallat att medgiva dylik rätt, då ju detta privilegium snart nog kan väntas bli upphävt. Då kvinnorna kunna väljas till vice ordförande i kyrkostämma samt kyrko- och skolråd, följer härav självfallet, att de också måste anses äga kvalifikationer för det ordinarie ordförandeskap som i nämnda representationer åligger prästerskapet. Likaledes torde det få anses uppenbart, att kvinnor lika väl som män kunna utföra det med kyrkoböckföringen följande expeditionella arbetet.

För reformens genomförande bör lämpligen utfärdas en särskild lag, enär de kompletterande bestämmelser, som eljest i kyrkolagen skulle erfordras, ofta skulle behöva vidhängas sådana lagtexter, vilkas ålderdomlighet skulle i hög grad försvåra lagskrivningen.

En dylik lag skulle innehålla såväl principiella bestämmelser om rätt att prästviga och till prästerlig tjänst inom svenska kyrkan ordinera kvinnor som föreskrifter om domkapitels skyldighet att inhämta vederbörande församlings utlåtande i fråga om förordnande av kvinnlig präst. Supplerande bestämmelser om rätt för kvinnlig präst att uppföras å förslag och utnännas med här ovan angivna inskränkningar torde lämpligen böra meddelas genom ändring av 1910 års lagstiftning angående tillsättande av prästerliga tjänster.»

De sakkunniga ha därefter sammanfattat sin ståndpunkt i följande yrkanden:

De sakkunnigas sammanfattning av gilla yrkanden. »1) att de för närvarande i grundlag förekommande hinder för kvinnas tillträde till där avsedda ämbeten och tjänster avlägsnas samt frågan om kvinnas rätt att innehava dylika ämbeten och tjänster regleras genom särskild lagstiftning:

2) att denna lagstiftning, i vad angår nyssberörda ämbeten och tjänster — utom prästerliga — skall innehålla, att kvinna äger under samma förutsättningar som man tillträde till samtliga ämbeten och tjänster, dock med vissa i samma lagstiftning angivna undantag;

undantagna skola vara:

a) militära och civilmilitära befattningar samt övriga befattningar, som förutsätta fullgjord värnplikt eller skyldighet att vid krigstillfälle tjänstgöra vid armén eller marinen,

b) befattningar, med vilka följer åliggande att ansvara för upprätthållande av yttre ordning och allmän säkerhet,

c) befattningar vid sådana fångvårds- och korrek-tionsanstalter, som äro avsedda huvudsakligen för män eller manlig ungdom,

d) diplomatiska och konsulära befattningar, dock ej socialattaché- och kanslistbefattningar;

3) samt att frågan om kvinnas tillträde till prästerliga ämbeten och tjänster regleras genom annan särskild lagstiftning av kyrkolags natur och av innehåll, förutom att kvinna må kunna prästvigas, att kvinna berättigas innehava dylika ämbeten och tjänster med de inskränkningar, som betingas av att kvinnlig präst ej må anställas eller förordnas mot vederbörande församlings vilja.»

Såsom de sakkunniga fattat sin närmaste uppgift hava de icke funnit sig böra nu avgiva formliga förslag till nya bestämmelser mera än i det hänseende, ovan under 1) angivits. Den huvudsakliga ändring i grundlagen, de sakkunniga föreslå, avser helt naturligt § 28 regeringsformen. Enligt de sakkunnigas förslag skulle denna paragraf undergå ändring i två hänseenden. Dels skulle det stadgande, som 1909 insköts i paragrafen: »Till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteterna likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar må i den ordning, som ovan sagts, och med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, kunna utnännas och befordras även infödda svenska kvinnor» utbytas mot en föreskrift av följande lydelse: »Infödda svenska kvinnor må även i den ordning, som nyss nämnts, och enligt grunder, som fastställas i särskild av Konungen och riksdagen stiftad lag eller beträffande prästerliga tjänster genom lag, stiftad enligt § 87 2 mom., kunna utnännas och befordras till dylika ämbeten och tjänster.» Dels skulle i de delar av paragrafen, vilka giva Konungen rätt att i vissa fall utnämna utländske män till ämbeten i riket, ordet »män» i allmänhet utbytas mot orden »personer av utländsk börd». Jämsides med dessa ändringar föreslå de sakkunniga även ändrad lydelse av §§ 4, 17, 21, 27, 96, 97 och 108 regeringsformen samt §§ 68 och 70 riksdagsordningen. Genom den nya lydelsen av dessa paragrafer skulle borttagas de hinder, grundlagarna uppställa för att kvinna skall kunna utnännas till statsråd, justitieråd, regeringsråd och justitiekansler och skulle kvinna jämväl kunna väljas till justitieombudsman, militieombudsman och till kommitterad att utöva vård över tryckfriheten. Sitt syfte i detta hänseende ha de sakkunniga ansett sig bäst kunna nå genom att i §§ 17, 21, 27, 96, 97 och 108 regeringsformen och §§ 68 och 70 riksdagsordningen utbyta ordet »män» (»man») mot »personer» (»person») och genom att i § 4 regeringsformen ersätta ordet »män» med »medborgare», varjämte sistnämnda paragraf även i annat hänseende av de kommitterade föreslagits till förändring. Såsom motivering för dessa ändringar yttra de sakkunniga:

»Rörande sättet för genomförande av oförmälda grundlagsändringar framhöll 1919 års lagtima riksdags konstitutionsutskott, att enligt utskottets uppfattning sakligt sett en regel, som utestängde kvinnor från statsämbeten eller från vissa sådana, tydligen icke vore av natur, att ovillkorligen böra finnas i en grundlag. I stället ifrågasatte utskottet i sin motivering att till annan lagstiftning hänvisa reglerna om vilka ämbeten, som skulle stå öppna för kvinnor, och vilka som för dem skulle vara stängda.

De sakkunnigas förslag till grundlagsändringar. § 28 E. F. m. fl.

Föredragande departementschefen framhöll, att hithörande bestämmelser synes honom böra meddelas antingen genom allmän lag eller i annan ordning.

Det synes också kommitterade lämpligt och önskvärt, att hithörande regler, i fråga om vilka en viss större rörelsefrihet för statsmakterna torde vara erforderlig, än som kan vara förenlig med deras fastslående i grundlag, helt och hållet avlägsnas ur grundlagen. Den ordning, som hittills ofta tillämpats, att i samband med statsregleringsbeslut avgöra frågor om kvinnors tillträde till olika slags befattningar synes kommitterade icke vara att förorda. Att dessa frågor genom ett sådant förfarande lätt kunna komma att göras beroende av gemensam votering i riksdagen måste betraktas som en given olägenhet. I stället framstår det såsom synnerligen lämpligt, att på ett bindande sätt de principer fastställas, som skola reglera kvinnans rätt att bekläda ämbeten och tjänster. På grund av dessa skäl vilja kommitterade förorda, att de bestämmelser, som härutinnan anses böra gälla, upptagas i allmän lag. Därmed skulle den svenska lagstiftningen också komma i bästa överensstämmelse med vad som i Norge redan gäller och vad som i Danmark av regeringen föreslagits.

Jämte det i § 28 regeringsformen rörande »ämbeten och tjänster högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att konungen fullmakter därå utfärda», i allmänhet uttalas, att konungen till dem äger att i statsrådet utnämna och befordra infödda svenska *män*, är också beträffande vissa befattningar i andra paragrafer såväl i regeringsformen som riksdagsordningen uttalat, att deras innehavare skall vara *man*. Detta gäller beträffande regeringsformen enligt § 4 om statsråd, § 17 om justitieråd och regeringsråd, § 21 om den där nämnde ledamoten av lagrådet, § 27 om justitiekanslern, § 28 om utländsk man i vissa fall, §§ 96 och 97 om justitie- och militieombudsmannen och deras efterträdare samt § 108 om kommitterade för tryckfrihetens vård. I riksdagsordningens §§ 68 och 70 förekomma motsvarande stadganden rörande justitie- och militieombudsmännen och deras efterträdare samt tryckfrihetskommitterade.

Kommitterade hava i enlighet med sin nyss omförmälda principiella ståndpunkt — att frågan om den utsträckning, vari kvinnor böra lika med män äga bekläda statstjänster, bör hänskjutas till allmän lag — ansett riktigast, att, i samband med att ändring sker i § 28 regeringsformen, även dessa paragrafer erhålla en formulering, som ej lägger hinder i vägen för att frågan om kvinnans tillträde till där åsyftade befattningar likaledes regleras genom den ifrågasatta särskilda lagstiftningen. Skulle de i dessa paragrafer förekommande hinder tillsvidare där kvarstå, skulle den nämnda principen rubbas på ett sätt, som enligt kommitterades mening icke skulle vara sakligt motiverat, fränsett att därmed vissa formella oegentligheter

med avseende å den blivande särskilda lagstiftningen om kvinnors rätt att bekläda ämbeten och tjänster skulle uppstå.

Kommitterade anse sig så mycket hellre kunna redan nu framlägga sina förslag till ovanberörda grundlagsändringar, som ett antagande av dessa förslag icke skulle innebära något ställningstagande till de sakfrågor, som sålunda äro avsedda att lösas genom särskild lagstiftning, men däremot innehålla just en sådan hänvisning till speciallag, som undanröjer farhågan, att ett avlägsnande av grundlagshindren skulle vara liktydigt med ett generellt öppnande av statstjänsterna för kvinnor. Härigenom synes också det önskemål bliva uppfyllt, som under debatten i riksdagen nästlidet år uttalades av en bland de ovannämnda reservanterna i konstitutionsutskottet, vilken framhöll, att dessa skulle hava ställt sig mera gynnsamt till utskottets hemställan, om denna avsett att utbyta stadgandet i § 28 regeringsformen mot en hänvisning till särskild lag i stället för att utan vidare avlägsna densamma.»

Å annat ställe i betänkandet sägas även de sakkunniga: »De grundlagsändringar, som av kommitterade föreslås, äro såsom i annat sammanhang framhålles, alla av den art att genom dem icke fastslås att vederbörande befattning är tillgänglig för kvinnor, men att å andra sidan icke heller ordalydelsen innebär något hinder häremot.»

Efter den sålunda lämnade redogörelsen för de sakkunnigas förslag, anförde föredragande departementschefen vidare:

»Såsom redan framgått av mitt anförande till statsrådsprotokollet den 27 maj 1919 böra kvinnor även enligt min uppfattning i princip vara jämställda med män vid tävlan om statens tjänstebefattningar. De grunder, som för mig därvid äro avgörande, äro i huvudsak desamma, som angivits av de sakkunniga och som jämväl framhållits av konstitutionsutskottet i dess betänkande vid 1919 års riksdag i anledning av herr Mobergers ovanberörda motion. Särskilt anser jag mig böra betona, att det enligt min uppfattning är till statens egen obestriddliga fördel, att grundlagens bud om förtjänst och skicklighet blir den i princip enda befordringsgrunden till statens ämbeten. Först därigenom blir vägen fullständigt fri för den dugliga att göra insatser i samhällsarbetet och att vinna det inflytande i detsamma, vilket motsvarar hans duglighet. Jag vill även särskilt understryka, att, då statsmakterna tillåtit kvinna att på samma grunder som män vid skolor och universitet avlägga högre examina, det ligger en djup orättvisa i att, förmena henne att i fri tävlan med mannen göra sina kunskaper fruktbringande i statens tjänst, vilket nu sker genom

**Departements-
chefen.**

att hon hindras från att erhålla ämbete, som hon på grund av kunskaper och skicklighet skulle kunna förvalta bättre än annan.

Jag styrkes i min ovan uttalade uppfattning om lämpligheten att nu utvidga kvinnornas möjlighet att erhålla statsämbeten av den utveckling beträffande kvinnornas rättsställning, som under de sista åren ägt rum såväl i Sverige som i utlandet. Genom beslut av 1919 års riksdag ha såsom vilande till grundlagsenlig behandling antagits stadganden, genom vilka kvinnor erhålla politisk rösträtt samt valbarhet till riksdagens kamrar. Vid innevarande års riksdag har Eders Kungl. Maj:t framlagt för riksdagen förslag till ny giftermålsbalk med innehåll bland annat, att det målsmanskap, mannen hittills utövat för sin hustru, skall borttagas och även gift kvinna erhålla rätt att i full utsträckning förvalta sina angelägenheter. I Norge har kvinna genom lag den 9 februari 1912 erhållit möjlighet att utnämnas till statsämbeten med undantag av statsrådsbefattningar samt tjänstebefattningar av militär och civilmilitär natur, befattningar inom diplomatin och konsulstaten samt andliga ämbeten. Genom grundlagsändring den 8 april 1916 ha sedermera de hinder, den norska grundlagen lägger för kvinnor att bekläda statsrådsämbeten, blivit upphävida. I Holland, i vars konstitution utsäges att statens ämbeten stå öppna för »varje nederländare», ha, trots att berörda uttryck till sitt innehåll varit föremål för tvekan, kvinnor anställts bland annat som professorer vid högskolorna, i tjänster i departementen upp till samma grad som motsvarar våra byråchefer samt i åtskilliga andra befattningar av högre grad. I Tyskland har i den nya riksförfattningen uttalats, att alla undantagsbestämmelser mot kvinnliga befattningshavare skola upphävas och att alla statsborgare utan åtskillnad skola äga tillträde till statens ämbeten. Genom beslut av det engelska parlamentet har under år 1919 möjlighet öppnats för kvinnor att i England bekläda statens högsta ämbeten, däri inbegripet medlemsskap i regeringen. I Italien har genom lag om kvinnors rättsliga ställning av den 17 juli 1919 bestämts, att kvinnor äga lika rätt som män att utöva alla yrken och bekläda alla offentliga ämbeten med undantag blott för sådana, som äro förbundna med offentlig domsrätt eller utövande av politiska maktbefogenheter eller avse statens militära försvar.

Det synes mig sålunda icke böra råda tvekan om, att utvecklingen även i vårt land — där kvinnans fulla medborgarrätt vunnit minst samma erkännande som i nyss angivna främmande länder — fordrar undanrödjande av de hinder i grundlag, som för närvarande föreligga för kvinnas användning i statstjänst. Frågan kan, från denna utgångspunkt sett, allenast gälla, huruvida den av de sakkunniga nu förebragta utredningen kan anses tillräcklig som grund för en dylik grundlagsändring. För min del finner

jag detta vara fallet. Vad som är av betydelse för bedömandet av den omfattning, som grundlagens stadganden om kvinnas anställning böra erhålla, är att få utrett antalet och beskaffenheten av de särskilda tjänster, till vilka kvinna bör erhålla tillträde. Denna utredning hava de sakkunniga också, beträffande nu ifrågakvarande slag av tjänster, enligt min mening på ett tillfredsställande sätt förebragt. Och då därav framgår, att kvinnas möjlighet till anställning i statstjänst bör bliva regeln — vars tillämpning i större eller mindre utsträckning emellertid kan bero på bland annat vunnen erfarenhet om behovet och lämpligheten av att anställa kvinna inom särskilda tjänsteområden — synes mig härmed tillräcklig motivering vara anförd för förslaget att, i stället för att i grundlagen uppräknade de fall, vari kvinnor skulle beredas ytterligare rätt till fullmakts-tjänst, upphäva det nuvarande allmänna grundlagshindret härför och hänvisa frågan om de grunder, på vilka kvinnor skulle för framtiden kunna erhålla dylika tjänster, till i annan ordning träffade bestämmelser. Beträffande den sakliga innebörden av de bestämmelser, vilka de sakkunniga tänkt sig skola utfylla hänvisningen i § 28 regeringsformen, har jag icke skäl till någon särskild erinran, även om jag icke är beredd eller för närvarande har anledning att i varje detalj härutinnan taga slutlig ståndpunkt. Vad åter angår formen för deras uppställande, anser jag mig så mycket mindre äga fog för anmärkning mot de sakkunnigas underlåtenhet att i lagtext formulera desamma, som jag, på skäl som längre fram skola anföras, knappast finner det vara lämpligt att i grundlagen taga ståndpunkt till frågan om dessa bestämmelsers legislativa form. Angående slutligen de särskilda frågor om pensionsrätt, gift kvinnas ställning etc., vilka gälla det närmare utförandet i praktiken av principen om kvinnas statsanställning, synas de icke påverka ett ställningstagande till spörsmålet om de ifrågasatta grundlagsändringarnas innehåll och behöva därför icke i detta sammanhang upptagas till prövning.

Står jag alltså på samma grundständpunkt som de sakkunniga, kan jag dock i några hänseenden icke biträda deras förslag. Det viktigaste fall, då detta är händelsen, rör §§ 96 och 97 regeringsformen och § 68 riksdagsordningen. De sakkunnigas förslag beträffande dessa paragrafer innebära, att ur grundlagen skulle borttagas de stadganden, som hindra kvinna att väljas till justitieombudsman eller till militieombudsman. Beträffande dessa befattningar, vilka ju tillsättas av riksdagen, skulle genom att dessa i grundlagen själv angivas vara öppnade för kvinnor ställning redan nu tagas till frågan, om kvinnor kunna erhålla dem och därigenom även till spörsmålet, om kvinnor böra kunna erhålla åklagarbefattning eller icke. För mig synes väl övervägande skäl tala för en sådan

anordning i fall, där icke åklagar- och polismyndighet äro förenade i en person, men jag finner dock försiktigheten bjuda att i dess helhet uppskjuta avgörandet av detta spörsmål. Jag hyser alltså den uppfattningen, att regeringsformens och riksdagsordningens stadganden om justitie- och militieombudsman böra bibehållas i sin nuvarande lydelse. Någon olägenhet av att uppskjuta frågan om kvinnas befogenhet att väljas till justitie- och militieombudsman kan så mycket mindre förefinnas, som, då kvinna hittills saknat rättslig möjlighet att utöva domarebefattning, ingen svensk kvinna nu finnes, vilken uppfyller eller under närmaste åren kan tänkas komma att uppfylla de krav på domarerfarenhet, vilka hittills i praxis ansetts erforderliga för att kunna väljas till en av rikets högsta åklagare.

Jag övergår härefter till en granskning av de olika paragraferna i de sakkunnigas förslag.

Den av de sakkunniga föreslagna ändringen av § 4 regeringsformen avser att borttaga de särskilda hinder, nämnda paragraf uppställer för kvinna att bliva statsråd. I likhet med de sakkunniga anser jag det vara en given konsekvens av kvinnas politiska rösträtt och valbarhet till riksdagsman, att hon skall kunna utnämnas till ledamot av statsrådet. Mot de sakkunnigas förslag i denna del har jag efter en formell justering av paragrafen därför icke någon principiell invändning. Trots den ändring av § 4 regeringsformen, de sakkunniga föreslå, skulle tydligen för kvinnas tillträde till statsrådsämbete gälla den bestämmelse, som enligt de sakkunnigas förslag bör finnas i § 28 regeringsformen, att för kvinnas tillträde till ämbetsbefattning bör finnas stöd i särskilda, av Konungen och riksdagen godkända bestämmelser.

Genom de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21 och 27 regeringsformen skulle borttagas de hinder, grundlagen uppställer för att kvinna skulle kunna utnämnas till justitiekansler, justitieråd och regeringsråd. Då emellertid av flera skäl är tydligt, att bestämmelserna i § 28 regeringsformen omfatta även dessa ämbeten, skulle även med bibehållande av nuvarande lydelse av förstnämnda paragrafer, grundlagshindren för kvinna att utnämnas till ifrågavarande ämbeten tagas bort för den händelse § 28 regeringsformen erhåller den lydelse, jag ämnar föreslå. Vid dylikt förhållande, och då den av de sakkunniga föreslagna lydelsen av §§ 17, 21 och 27 regeringsformen skulle närmast giva vid handen, att statsmakterna i princip beslutat att kvinna skulle erhålla tillträde till nyssnämnda ämbeten, har jag ansett mig böra förorda, att här berörda paragrafer få behålla sin nuvarande avfattning.

Såsom jag redan tidigare haft anledning angiva, föreslå de sakkunniga, att i § 28 regeringsformen skulle insättas ett stadgande, att infödda

svenska kvinnor skulle kunna utnännas till ämbeten enligt i lag angivna grunder samt att beträffande utnämmande av utländska medborgare det nu i paragrafen förefintliga ordet »män» utbytes mot »personer av utländsk börd». De sakkunnigas förslag i dessa hänseenden synes mig lämna rum för vissa anmärkningar. Enligt de sakkunnigas förslag skulle vid utnämning av infödda kvinnor Konungen vara bunden av lag, som stiftas av Konung och riksdag, under det att Konungen icke skulle vara bunden av några lagbestämmelser vid utnämning av kvinna av utländsk börd. En dylik anordning skulle onekligen, även om den praktiskt saknar större betydelse, formellt vara oriktig. Genom att de sakkunniga i motsats till »infödda svenska män» och »infödda svenska kvinnor» i paragrafen införa uttrycket »personer av utländsk börd», kommer paragrafen i de sakkunnigas lydelse att innehålla ordet »börd» i två olika betydelser: i betydelse av härkomst från viss nation och av härkomst från visst stånd.

Enligt § 28 regeringsformen i dess nu gällande lydelse kunna kvinnor utnännas till vissa slag av ämbetsbefattningar »med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts», en formulering, som angiver, att regler härom kunna givas såväl i lag som i samband med statsregleringen. I likhet med de sakkunniga anser jag det icke lämpligt, att grunderna för kvinnas tillträde till statens ämbeten överlämnas till avgörande i samband med statsregleringen utan håller jag liksom de sakkunniga före, att dessa grunder redan på grund av den fasthet, vilken det är önskligt att de erhålla, böra hava sin plats i lag. Men detta kan för mig icke vara anledning att redan i grundlagen avskära möjligheten att fastställa vissa regler för kvinnas anställning i statstjänst i samband med den allmänna statsregleringen; genom en vidare formulering av § 28 regeringsformen, än de sakkunniga föreslagit, erhålla statsmakterna större rörelsefrihet utan att berättigade krav på blivande lagstiftning skjutas å sido. Då dessutom de beslut, som redan fattats om kvinnas befogenhet till vissa statstjänster, tillkommit i samband med statsregleringen, skulle, därest de sakkunnigas förslag bleve antaget, en övergångsbestämmelse bliva nödvändig, som stadgade, att nämnda beslut bibehölles i kraft tills den lag om kvinnas befogenhet att utnännas till tjänstebefattningar, varom § 28 regeringsformen i dess nya lydelse talar, hunnit beslutas. Även detta synes mig tala för att stadgandet i berörda hänseende icke bör ändras.

Dessa anmärkningar ha föranlett mig att, med bibehållande av grundtanken i de sakkunnigas förslag, omarbета detsamma i formellt hänseende. I det förslag, jag utarbetat, utsäges först att svenska män äga tillträde till alla befattningar samt att utländska män må kunna utnännas till vissa ämbeten. Därefter stadgas, att kvinnor med tillämpning av be-

stämmelser, som av konung och riksdag godkänts, kunna utnämnas till de tidigare i paragrafen angivna befattningarna. Att statsmakterna därvid ej skola kunna godkänna regler, genom vilka utländska kvinnor skulle kunna utnämnas till andra ämbeten än vartill utländska män kunna kallas, har jag ansett ligga så i sakens natur, att särskilt stadgande därom är överflödigt. Genom de ändringar i § 28 regeringsformen, vilka jag alltså ämnar föreslå, kommer paragrafen att nära ansluta sig till reglerna i lagen den 1 oktober 1894 om förvärvande och förlust av svensk medborgarrätt.

I ännu ett hänseende kan jag icke fullt biträda de sakkunnigas förslag till ny lydelse av § 28 regeringsformen. Enligt förslaget skulle uttryckligen utsägas, att kvinna jämlikt blivande lag skulle erhålla tillträde till prästerliga befattningar. Genom en sådan formulering av § 28 regeringsformen skulle statsmakterna kunna sägas hava i princip beslutat, att en lag om kvinnas rätt till prästämbete skall instiftas. Detta går emellertid utöver ramen för de nu ifrågasatta ändringarna i grundlagen, vilka ju allenast avse att *möjliggöra* kvinnas tillträde till statstjänst enligt särskilda bestämmelser; i fråga om prästerlig tjänst måste dessa, såsom ock de sakkunniga antagit, erhålla formen av lag, stiftad i den i 87 § 2 mom. regeringsformen stadgade ordning.

I samband med de ändringar i § 28 regeringsformen, vilka jag i det föregående har berört, anser jag lämpligheten tala för att viss ändring äger rum även i § 33 regeringsformen. Enligt denna paragraf kan genom naturalisation till svensk medborgare upptagas utländsk man. I varje fall sedan tillkomsten av 1894 års lag om förvärvande och förlust av svensk medborgarrätt har paragrafen tolkats i riktning av att även utländsk kvinna kan naturaliseras. För att emellertid undanrödja varje möjlighet till annan tolkning av regeringsformens hithörande bestämmelser än att naturaliserad kvinna äger lika möjlighet att bekläda ämbeten som naturaliserad man, anser jag mig böra föreslå, att i paragrafen stadgas, att till svensk medborgare kan upptagas utländsk man eller kvinna.

De sakkunnigas förslag beträffande § 108 regeringsformen och § 70 riksdagsordningen avser att bereda kvinna möjlighet att väljas till kommitterad för vård av tryckfriheten. Denna ändring i nu gällande stadganden går väl utom planen för lagstiftningen i övrigt men med hänsyn till tryckfrihetskommitterades arbetsuppgifter och ställning har jag icke invändning att göra mot de sakkunnigas förslag härutinnan.»

Föredragande departementschefen uppläste härefter i enlighet med förestående anförande avfattat förslag till ändrad lydelse av §§ 4, 28, 33,

och 108 regeringsformen samt § 70 riksdagsordningen; och hemställde departementschefen därefter att förslaget måtte genom proposition föreläggas riksdagen till prövning i grundlagsenlig ordning.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna sitt bifall, och skulle proposition i enlighet med vad bilaga till detta protokoll utvisar föreläggas riksdagen.

Ur protokollet:

Adil Wifvesson.
